

Л. М. ШАКУН

САВЕЦКАЯ ЭПОХА — НАЙВАЖНЕЙШЫ ЭТАП У ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

Беларуская мова адносіцца да моў старапісьмовых. Некаторыя яе рысы адзначаюцца ўжо ў помніках XIII стагоддзя. Кожнае наступнае стагоддзе павялічвала іх лік. Беларуская мова набывала тую адметнасць, якой адрозніваецца яна ад іншых роднасных моў і ў наш час. Многія беларускія помнікі XVI—XVII стагоддзяў напісаны так, што калі зняць з іх традыцыйную графічную і арфаграфічную абалонку, то перад намі выявіцца мова, мала чым адрозная ад сучаснай.

Разам з тым у значнай колькасці ствараліся і такія помнікі, якія моцна зберагалі даўнія пісьмовыя традыцыі. Мова іх прыкметна аддалялася ад жывой гаворкі народа, напаўнялася штучнымі, кніжнага паходжання рысамі і архаізавалася. З часам усё больш і больш узмацняўся ўплыў польскай мовы на мову беларускай пісьменнасці. Як адзначаў Я. Ф. Карскі, «літаратурная мова... к канцу XVII ст. так паланізавалася, што па свайму лексічнаму складу стала мала адрознівацца ад польскай гаворкі»¹.

Ва ўсіх гэтых з'явах так ці інакш праявілася агульная заканамернасць развіцця літаратурных моў у старажытны перыяд, калі яшчэ не існавала тых умоў, што забяспечваюць адзінства літаратурнага працэсу: ён драбіўся на адасобленыя, замкнутыя самі ў сабе напрамкі, якія не маглі развівацца на адзінай, паслядоўна вытрыманай моўнай аснове². Адыгралі сваю ролю і сацыяльна-палітычныя фактары: пакуль Вялікае княства Літоўскае, у склад якога ўваходзіла Беларусь, захоўвала сваю самастойнасць, беларуская мова мела магчымасць пашырацца ў розныя грамадскія сферы аж да дзяржаўных уключна, але затым, калі верховодства ў краіне паступова стала пераходзіць да польскіх магнатаў і каталіцкай царквы, пагоршыліся і ўмовы для развіцця пісьменнасці на беларускай мове. Усё закончылася забаронай польскімі ўладамі ў канцы XVII стагоддзя выкарыстоўваць беларускую мову ў афіцыйнай перапісцы. Так дэкрэтыўным шляхам было спынена развіццё старабеларускай літаратурнай мовы, якая ў неспрыяльных грамадска-палітычных умовах мала-памалу здавала свае пазіцыі польскай мове, у пэўнай меры—лацінскай і адыходзіла на перыферыю грамадска-культурнага жыцця. Абарваліся і тыя моўна-стылістычныя традыцыі, што былі назапашаны ў старабеларускай пісьменнасці.

Атрымалася так, што хоць беларускую мову можна з поўным правам лічыць старапісмай, новая (сучасная) літаратурная беларуская мова, не маючы непасрэдных сувязей з літаратурнай мовай старажытнага перыяду, фарміравалася, па сутнасці, ужо як мова младапісмовая. Гэты разрыў паміж тою і другою пачаў выяўляцца яшчэ ў недрах старажытнага перыяду, калі ў канцы XVII і наступным стагоддзі сталі з'яўляцца творы (галоўным чынам драматычныя), напісаныя пераважна

лацінскімі, а зрэдку і кірылаўскімі літарамі на жывой беларускай гаворцы, з рашучым адыходам ад усяго таго штучнага, што ўносіла ў правапіс і граматыку беларускіх помнікаў традыцыйнае пісьмо.

У сувязі з гэтым ускладняецца пытанне адносна таго, з якога часу пачынаць гісторыю новай беларускай літаратурнай мовы. На падставе ўліку ў першую чаргу фактараў сацыяльна-гістарычных, такой падзеі, як уз'яднанне Беларусі з Расіяй у канцы XVIII стагоддзя, якое выклікала карэнны паварот у жыцці беларускага народа і новыя з'явы ў літаратурным працэсе, зараджэнне новай беларускай літаратуры і новай беларускай літаратурнай мовы звычайна адносяць на першую палавіну XIX стагоддзя. Некаторымі даследчыкамі яно адносіцца на больш ранні час—апошнія дзесяцігоддзі XVIII стагоддзя, калі на беларускай мове з'явіліся такія творы, як камедыі К. Марашэўскага, М. Цацэрскага. Дакзваецца гэта тым, што адзначаныя творы па сваіх моўна-стылістычных якасцях збліжаюцца з раннімі творами беларускай літаратуры XIX стагоддзя — ананімнымі, камедыяй В. Дуніна-Марцінкевіча «Сельская ідылія»³. У найбольш катэгарычнай форме гэты погляд фармулюецца наступным чынам: «Ужо ў XVIII ст. была закладзена аснова новай беларускай літаратурнай мовы, і з гэтага часу належыць рабіць адлік яе развіцця»⁴. У такім разе храналагічны разрыв паміж старой і новай беларускай літаратурнай мовай зводзіцца да мінімуму; гаворка тут павінна ісці ўжо галоўным чынам пра якасныя змены ў моўным развіцці — адміранне старых і зараджэнне новых форм і прыёмаў літаратурнага выказвання, па сутнасці, у недрах адной і той жа гістарычнай эпохі.

З другога боку, можна сустрэць выказванні, што ў дачыненні да ўсяго XIX стагоддзя наогул немагчыма гаварыць пра існаванне беларускай літаратурнай мовы. Так, аўтары акадэмічнай «Гісторыі беларускай літаратурнай мовы» сцвярджаюць: «Хоць беларуская пісьменнасць да пачатку XX ст. прайшла вялікі шлях, літаратурная мова ў XIX ст. усё ж не склалася»⁵. Гэты погляд грунтуецца на чыста фармальным падыходзе да самага паняцця літаратурнай мовы, на прымяненні ў адносінах да яе сучасных мерак, ігнараванні гістарычнай спецыфікі развіцця літаратурных моў.

Сапраўды, мове беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыкі XIX стагоддзя (а творы іншых жанраў па-беларуску ў той час не пісаліся) яўна не стае многіх з тых якасцей, якімі характарызуюцца літаратурныя мовы новага перыяду. Па-першае, выкарыстанне беларускай мовы, як ужо адзначалася, было абмежавана толькі мастацка-публіцыстычнымі жанрамі, ды і твораў гэтых жанраў вядома не так ужо і многа (усяго толькі 75 кніг)⁶. Па-другое, мова гэтых твораў яшчэ недастаткова апрацавана, і мы назіраем такую з'яву, калі не толькі ў розных выданнях, але нават у адным і тым жа выданні не вытрымліваюцца адзіныя правілы правапісу і граматыкі, паслядоўнасць у словаўжыванні, што цалкам зразумела, паколькі на працягу ўсяго гэтага часу не існавала якіх-небудзь граматычных даведнікаў і нарматыўных слоўнікаў беларускай мовы. Некаторымі адмаўляецца (на наш погляд, зусім неправамерна) літаратурнасць мовы нават найвіднейшых беларускіх пісьменнікаў XIX стагоддзя: «Ні паэты першай паловы XIX ст..., з аднаго боку, ні К. Каліноўскі, В. Дунін-Марцінкевіч, Ф. Багушэвіч і А. Гурыновіч, з другога, не далі ніякіх узораў пісьмовай мовы. Заслуга іх у тым, што яны выклікалі цікавасць да беларускай мовы, паказалі яе магчымасць, усялілі ўпэўненасць у яе будучыню»⁷.

Такім чынам, з якога часу мы не пачыналі б гісторыю новай беларускай літаратурнай мовы, XIX стагоддзе застаецца як бы пачатковым этапам яе станаўлення. Гэта — час спроб, пакуль што даволі абмежаваных, стварыць літаратуру на беларускай мове, якія, трэба падкрэсліць, рабіліся ва ўмовах пагардлівых да яе адносін з боку сацыяльных вярхоў, зацятай барацьбы з русіфікатарскай палітыкай царызму, жорсткага падаўлення нацыянальных рухаў народаў Расіі. Гэта ж і час набыцця пэўнага вопыту ў літаратурнай творчасці на беларускай мове.

Наступны этап у гісторыі беларускай літаратурнай мовы — пачатак ХХ стагоддзя, дакладней, прамежак часу паміж першай рускай і Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыямі. На гэты час прыпадаюць падзеі вялікага гістарычнага значэння, якія непасрэдна адбіліся на развіцці беларускай літаратурнай мовы. Сітуацыя, што прывяла да першай рускай рэвалюцыі, садзейнічала абуджэнню нацыянальнай самасвядомасці народаў царскай Расіі і росту нацыянальна-вызваленчай барацьбы. Напалоханы рэвалюцыяй царызм пайшоў на некаторыя ўступкі і ў нацыянальным пытанні. У прыватнасці, было дазволена кнігадрукаванне на нацыянальных мовах. Засноўваюцца першыя беларускія выдавецтвы, беларускія мастацкія творы шырэй друкуюцца ў рускіх і польскіх друкарнях, у рускім і польскім перыядычным друку, выходзяць першыя легальныя беларускія газеты і часопісы, на беларускай мове з'яўляюцца навукова-папулярныя выданні. Усяго ў пачатку ХХ стагоддзя на беларускай мове выйшла 245 кніг рознага зместу, некалькі перыядычных выданняў (у параўнанні з 75 кнігамі, што былі выдадзены на працягу ўсяго ХІХ стагоддзя)⁸. У беларускую літаратуру прыйшлі такія пісьменнікі, як Янка Купала, Якуб Колас, Цётка, Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля, Цішка Гартны, Максім Гарэцкі, Алесь Гарун. Яны значна павысілі ідэйна-мастацкі ўзровень беларускай літаратуры, узбагацілі яе моўна-выяўленчыя сродкі. Выданне разнастайнай літаратуры — мастацкай, публіцыстычнай, навукова-папулярнай — садзейнічала пашырэнню беларускай літаратурнай мовы, яе стылістычнай дыферэнцыяцыі, выпрацоўцы адзіных правіл правапісу і граматыкі, якія пры адсутнасці адпаведных нарматыўных дапаможнікаў папулярываліся праз найбольш аўтарытэтныя выданні. Беларускае кнігадрукаванне паступова, але няўхільна пераходзіла на адзіную графічную сістэму — так званую «гражданку», заснаваную на традыцыйнай кірыліцы, у той час як на працягу ХІХ стагоддзя беларускія выданні друкаваліся пераважна лацінскімі літарамі.

Адным словам, у гісторыі новай беларускай літаратурнай мовы адбыліся даволі прыкметныя зрухі. Што датычыць яе структуры, то яна развівалася ў адпаведнасці з тым магістральным напрамкам, які вызначыўся ад самага пачатку ў гісторыі новай беларускай літаратурнай мовы — паслядоўная арыентацыя на ўласныя рэсурсы, на авалоданне багаццямі жывой народнай гаворкі і толькі ў неабходных выпадках — іншамоўнае запазычанне, галоўным чынам з рускай мовы як дасканала распрацаванай, найбольш вядомай з іншых моў, а да таго ж і вельмі блізкай у структурных адносінах.

Тым не менш і ў пачатку ХХ стагоддзя беларускай літаратурнай мове не стала стылістычнай разнастайнасці: яна па-ранейшаму развівалася ва ўмовах нацыянальнай экспансіі царызму, рэпрэсій да перадавой беларускай літаратуры і не мела магчымасці пашырыцца ў розныя сферы грамадска-культурнага і палітычнага жыцця — школу, навуку, справаводства і г. д., дзе непадзельна панавала руская мова як адзіная дзяржаўная мова царскай Расіі. Адсюль і абмежаванасць лексіка-фразеалагічных сродкаў тагачаснай беларускай літаратурнай мовы амаль выключна тым, што неабходна было для стварэння мастацкай літаратуры і разважанняў на бытавыя тэмы. Так і не былі выпрацаваны адзіныя агульнапрынятыя правілы арфаграфіі і граматыкі, нормы словаўжывання.

На гэтым фоне асабліва яскрава праяўляюцца тыя грандыёзныя змены, што адбыліся ў развіцці беларускай літаратурнай мовы за гады савецкай улады. Найперш трэба адзначыць, што пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі карэнным чынам змяніліся ўмовы для самога існавання і далейшага ўдасканалення беларускай літаратурнай мовы. У аснову ленінскай нацыянальнай палітыкі Савецкай дзяржавы быў пакладзены прынцып абсалютнага раўнапраўя ўсіх нацый. Мовы народаў Савецкага Саюза набылі статус дзяржаўных, г. зн. атрымалі адпаведна роўныя юрыдычныя правы і магчымасці выкарыстоўвацца ў

самых розных сферах грамадска-палітычнага і культурнага жыцця — пры вядзенні афіцыйных спраў, у заканадаўстве, дзелавай перапісцы, навучанні і г. д. Пачала ажыццяўляцца праграма канкрэтных мерапрыемстваў па забеспячэнню свабоднага развіцця і ўзаемаўзбагачэння нацый і нацыянальных моў. Нацыянальныя мовы народаў Савецкага Саюза былі выкарыстаны як важны сродак павышэння ідэйна-палітычнага і агульна-адукацыйнага ўзроўню іх носьбітаў, бо толькі шляхам уздыму культуры і палітычнай свядомасці працоўных магчыма было здзейсніць намечаныя партыяй грандыёзныя сацыяльныя і эканамічныя пераўтварэнні.

Ва ўмовах савецкай рэчаіснасці беларуская літаратурная мова набыла новыя якасці — і ў сваім знешнім, функцыянальным, і ў структурным развіцці. Функцыянальнае развіццё — гэта найперш аб'ём грамадскіх функцый літаратурнай мовы, адсюль — і тая сацыяльная база, на якой яна развіваецца, яе грамадскі прэстыж, узаемаадносіны з іншымі мовамі. Структурнае развіццё — узбагачэнне і ўдасканаленне яе выяўленчых сродкаў, стылістычная варыятыўнасць і нарматыўная распрацаванасць. І тое і другое ў моўным працэсе ўзаемазвязана і ўзаемаабумовлена, і калі гаварыць пра асаблівасці развіцця беларускай літаратурнай мовы ў савецкі час, нельга не ўлічваць гэтага. З такіх прадпасылак і зыходзім мы пры характарыстыцы пэўных адрэзкаў у гісторыі беларускай літаратурнай мовы савецкай эпохі.

Першы з іх можна ўмоўна абазначыць ад пачатку Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі да 30-х гадоў, дакладней — прыняцця пастановы Савета Народных Камісараў БССР «Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу» ў жніўні 1933 года. Гэта час заканадаўчага цвярджэння ў першай Канстытуцыі БССР дзяржаўнага статусу беларускай мовы (нароўні з мовамі іншых савецкіх народаў), ажыццяўлення мерапрыемстваў па так званай беларусізацыі сфер грамадска-палітычнай, культурна-асветнай, гаспадарчай і вытворчай дзейнасці, што выклікала небывалую актывізацыю беларускага кнігадрукавання, бурнае развіццё беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыкі. Выходзяць першыя беларускія граматыкі і слоўнікі, падручнікі на беларускай мове, ствараюцца нацыянальныя школы (к пачатку другой пяцігодкі 90 % школ БССР былі ўжо беларускімі)⁹. Усё гэта пашырала кола тых, хто авалодаваў яе літаратурнымі нормаў, павялічвала колькасць яе чытачоў і прыхільнікаў, павышала яе аўтарытэт. Ужо немагчыма было па-сусрэзнаму адмаўляць беларускай мове ў самастойнасці, разглядаць яе ў якасці «нарэчча» велікарускай мовы, як гэта было прынята да Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Беларуская мова ўводзілася ў справаводства, на ёй сталі публікавацца афіцыйныя дакументы, а найбольш буйныя тагачасныя навучальныя ўстановы рэспублікі — Беларускі ўніверсітэт і Беларуская сельскагаспадарчая акадэмія ў Горках, а таксама некаторыя навукова-даследчыя ўстановы свае навуковыя працы нярэдка выпускалі на беларускай мове; выкладаліся на ёй асобныя вучэбныя дысцыпліны. У сістэме функцыянальных стыляў беларускай літаратурнай мовы інтэнсіўна фарміраваліся новыя разнавіднасці — афіцыйна-дзелавае, навукова-тэхнічнае. Паколькі беларуская літаратурная мова пачала выкарыстоўвацца ў школьным выкладанні, публічных выступленнях, складваецца яе вусная разнавіднасць, якая ў дакастрычніцкі час, па сутнасці, не развівалася.

Гэтыя зрухі ў развіцці беларускай літаратурнай мовы выклікалі актывізацыю ўсіх яе ўнутраных рэсурсаў, абумовілі неабходнасць пашырэння і абнаўлення выяўленчых сродкаў, павышэння агульнай моўнай культуры. Нарэшце, у школьных граматыках былі сфармуляваны асноўныя правілы арфаграфіі і замацаваны граматычныя нормы беларускай мовы. Яе лексіка-смантычныя і стылістычныя сродкі непараўнальна ўзбагаціліся і пашырыліся за кошт самых розных крыніц — галоўным чынам жывой народнай гаворкі, фальклору, а таксама запазычання з іншых моў і нават са старажытных пісьмовых помнікаў (неалагізацыя

забытых слоў і словазлучэнняў). Шырокі размах набыла індывідуальная словатворчасць. Пры адсутнасці трывалых пісьмовых традыцый, неда-
статковай стабільнасці літаратурных норм існавалі спрыяльныя ўмовы
для моўнага эксперыменту, стварэння неалагізмаў. Пошукі новых форм
і прыёмаў літаратурнага выказвання пашыралі выяўленчыя магчымасці
мовы, узбагачалі яе новымі і свежымі сродкамі, аднак часам прыводзілі
да фармалізму ў іх выкарыстанні і моўнага штукарства, засмечвання
твораў выпадковымі словамі і зваротамі, парушэння агульнапрынятых
літаратурных норм. Пытанні культуры мовы, шляхоў і спосабаў удаска-
налення яе выяўленчых сродкаў у такіх умовах набывалі асаблівую
актуальнасць.

Круты паварот у гэтых працэсах пачынаецца з пастановы 1933 года
«Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу». Пастанова з'явілася
першым заканадаўчым актам, выдадзеным урадам рэспублікі непасрэдна
па пытаннях арфаграфіі і граматыкі нацыянальнай мовы. Прынятыя
ў ёй правілы абвешчаліся агульнадзяржаўнымі, г. зн. абавязковымі ва
ўсіх выпадках карыстання беларускай мовай — у кнігадрукаванні,
школьным навучанні, радыёвяшчанні, справаводстве і г. д. Значэнне па-
становы, аднак, выйшла далёка за межы ўдакладнення асобных правіл
правапісу і граматыкі. Пастанова намеціла той галоўны напрамак, па
якому павінны былі развівацца ў далейшым беларуская літаратурная
мова і ўдасканалывацца яе сродкі. Яе развіццё накіроўвалася на зблі-
жэнне з рускай мовай, на выкарыстанне тых сродкаў і папаўненне тымі
з іх, якія адпавядалі б гэтай тэндэнцыі. Усе змены, унесеныя пастановай
у правапіс і граматыку беларускай мовы, былі зроблены менавіта ў ад-
паведнасці з гэтай тэндэнцыяй, — як сказана ў пастанове, «у мэтах... поў-
нага падпарадкавання беларускага правапіса задачам выхавання пра-
цоўных мас у духу пролетарскага інтэрнацыяналізма» (захоўваецца пра-
вапіс пастановы). Гэта датычыцца змен у правапісе ўласных назваў і
слоў іншамоўнага паходжання (тыпу *Плеханаў, Чэрнышэўскі* або *Лон-
дан, універсітэт, літр* замест *Лёндан, унівэрсытэт, літар*), адмовы ад
абазначэння асімілятыўнага памячэння зычных (тыпу *снег, дзве, на-
сенне* замест *сьнег, дзьве, насеньне*), і новых форм скланення і спражэн-
ня (тыпу *правапіса, сталам, сталах, нясіце* замест *правапісу, сталом,
сталох, нясеце*) і інш. Дарэчы, ад некаторых з такіх правіл прыйшлося
адыйсці ў наступнай урадавай пастанове «Аб удакладненні і частковых
зменах існуючага беларускага правапісу», прынятай у 1957 годзе. У пры-
ватнасці, былі пашыраны аканне на ўсе словы, незалежна ад іх пахо-
джання (тыпу *савет, пралетарыят, Ака* замест *совет, пролетарыят,
Ока*). яканне — на ўласныя назвы са славянскай лексічнай асновай (ты-
пу *Бялінскі, Някрасаў* замест *Белінскі, Некрасаў*), канчатак *-у(-ю)* у
родным склоне адзіночнага ліку назоўнікаў мужчынскага роду (тыпу
правапісу замест *правапіса*).

Пастанова 1933 года прымалася ў той час, калі ў краіне ўстанаўліва-
лася строгая рэгламентацыя ўсіх сфер грамадскага жыцця. Але неаб-
грунтаваныя рэпрэсіі многіх дзеячаў нацыянальнай культуры і навукі,
у тым ліку і мовазнаўчай, адмоўна адбіліся на далейшым развіцці бела-
рускай літаратурнай мовы. З аднаго боку, прадаўжалася яе навуковая
распрацоўка, была выдадзена самая разнастайная даведачная літарату-
ра па пытаннях правапісу, граматыкі, норм словаўжывання, што, бяс-
спрэчна, садзейнічала павышэнню культуры мовы, нармалізацыі яе
сродкаў. Моўная практыка стала строга падпарадкоўвацца выпрацава-
ным правілам, і гэта дало падставы некаторым даследчыкам разгля-
даць наступныя дзесяцігоддзі ў гісторыі беларускай літаратурнай мовы,
прынамсі 30—50-я гады, як найбольш спрыяльныя ў адносінах устойлі-
васці літаратурных норм¹⁰.

Аднак жорсткая рэгламентацыя літаратурна-моўнага працэсу, адна-
бокая арыентацыя на адбор і выкарыстанне выяўленчых сродкаў не ма-
глі спрыяць разгортванню ўсіх патэнцыяльных магчымасцей беларускай
літаратурнай мовы. Быў затарможаны той шырокі наватарскі размах, з

якім папаўняліся за кошт асваення багаццяў народнай гаворкі моўна-выяўленчыя сродкі, удасканалываліся формы і прыёмы літаратурнага выказвання. Іх узбагачэнне пайшло пераважна кніжным шляхам, праз запазычанае (прамое, а яшчэ ў большай меры — ускоснае) з рускай мовы, раўненне на яе лексіка-семантычныя нормы і стылістыку. Гэта тэндэнцыя асабліва праявілася ў перыядычным друку, у практыцы беларускай нарматыўнай лексікаграфіі (пачынаючы з «Руска-беларускага слоўніка» 1937 года).

Няма асаблівай неабходнасці даказваць, што ўплыў рускай мовы на беларускую мову — з'ява ўвогуле заканамерная і прагрэсіўная. Тое, што беларуская літаратурная мова з-за сваёй структурнай блізкасці да рускай мовы можа свабодна, без цяжкасці засвойваць яе лексіка-фразеалагічны матэрыял, ужо апрабаваны ў моўнай практыцы, пераймаць многія яе стылістычныя прыёмы, — гэта менавіта той фактар, у значнай меры дзякуючы якому яна і ўзбагацілася неабходнымі выяўленчымі сродкамі, дасягнула ў савецкую эпоху такой высокай ступені развіцця, што стала ў адзін рад з іншымі развітымі мовамі. Важна, каб гэта крыніца ўзбагачэння беларускай літаратурнай мовы не «забівала» іншыя крыніцы, у першую чаргу народна-гутарковыя, каб не спыняўся моватворчы працэс на базе ўласных рэсурсаў.

Паступова намеціўся спад і ў функцыянальным развіцці беларускай літаратурнай мовы. Яе грамадска-культурныя сферы ўжывання, таксама як і некаторых іншых нацыянальных літаратурных моў, за апошнія гады звужыліся. Асабліва гэта датычыцца школы, кнігадрукавання, вусных зносін, не гаворачы ўжо пра іншыя сферы, дзе беларуская мова і да гэтага функцыяніравала абмежавана. Усё гэта абвастрыла пытанне не толькі аб сучасным функцыяніраванні беларускай літаратурнай мовы, але і аб яе далейшым лёсе.

Зараз, калі ў нашай краіне ідзе бурны працэс абнаўлення ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, вялікая ўвага звяртаецца і на ўдасканаленне нацыянальных адносін, на забеспячэнне гарманічнага развіцця нацыянальна-рускага двухмоўя. Грамадскасць публічна ўскрыла негатыўныя з'явы, што назіраліся за апошнія гады ў сферы міжнацыянальных адносін і развіцці нацыянальных моў, каб рашуча іх пераадолець. Беларуская літаратурная мова, якая ў савецкую эпоху набыла неабходную сталасць, паднялася да ўзроўню іншых развітых моў, здольна выконваць усе тыя функцыі, што прадвызначаны ёй як сродку зносін, як аднаму з найважнейшых кампанентаў нацыянальнай культуры беларускага народа.

¹ Карский Е. Ф. Белорусы. Пг., 1922. Т. 3. Кн. 3. С. 3.

² Гл.: Еремін І. П. Русская литература и ее язык на рубеже XVII—XVIII веков // Начальный этап формирования русского национального языка. Л., 1961. С. 21.

³ Гл., напрыклад: Жураўскі А. І., Крамко І. І. Характар знешніх узаемаадносін беларускай літаратурнай мовы з іншымі славянскімі мовамі ў пачатковы перыяд яе фарміравання. Мінск, 1973. С. 14.

⁴ Аниченко В. В. Развитие белорусского литературного языка в XVIII в. // Вопросы языкознания. 1978. № 4. С. 57.

⁵ Крамко І. І., Юрэвіч А. К., Яновіч А. І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. Мінск, 1969. Т. 2. С. 110.

⁶ Гл.: Александровіч С. Х. Пуцявіны роднага слова: Проблемы развіцця беларускай літаратуры і друку другой паловы XIX — пачатку XX стагоддзя. Мінск, 1971. С. 164.

⁷ Боган У. Пуцявіны роднага слова // Літаратура і мастацтва. 1960. 25 лістапада.

⁸ Гл.: Александровіч С. Х. Пуцявіны роднага слова. С. 163—164.

⁹ Гл.: Вынікі выканання першага пяцігадовага плана развіцця народнай гаспадаркі БССР. Мінск, 1933. С. 103.

¹⁰ Гл.: Жураўскі А. І. Беларускае савецкае мовазнаўства: здабыткі, праблемы, шляхі развіцця // Беларуская мова і літаратура ў школе. 1988. № 2. С. 12.